

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות בענייני חושן משפט

גיליון רי"ז, תשפ"ג

משולחנו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א ריש מתיבתא 'עוז והדר'

פנייה להוצאה לפועל בגין המחאה ללא כיסוי

האב למעשי בנו, התרכך לבו והוא שינה את טעמו, התנצל בפני גמליאל וביקש ממנו להיגש עמו תוך שהוא מבטיח לקחת על עצמו את סידור החובות ומפציר בגמליאל להקפיא את הליך ההוצאה לפועל מאחר שהדבר מהלך אימים על בנו ומשפחתו שגם כך מצבם דחוק וקשה.

במהלך השיחות ביניהם עלתה שוב ושוב הטענה בדבר ההליכה להוצאה לפועל, שגמליאל חשב אותה לתהליך גבייה שגרתי אך השיחות עם אביו של אלכסנדר גרמו לו להרהר שמא באמת שגה ונהג בפזיזות. האם יתכן שלשכת ההוצאה לפועל הרי היא כשאר ערכאות. לו היה מעלה על דעתו אפשרות כזו מראש, אין לו ספק שלא היה ניגש לשם בלי להתייעץ עם רב. ולכן, עוד באותו ערב, ניגש גמליאל לבית ההוראה ובירר האם להלכה ולמעשה מותר היה לו לפנות ללשכת ההוצאה לפועל בנידון זה של שיק שחזר שוב ושוב ובעל חוב שמהתל בו.

עיקרי הנושא בהלכה

בטרם נצול אל ברור הענין נקדים את חומר האיסור של הליכה לערכאות והגשת דינו של אדם מישראל בפניהם. פניה לכל סמכות שאינה שואבת את כוחה מכה דין תורתנו הקדושה, כמוה כקריאת תגר על סמכות כח התורה בלבו ובלב כל אדם וגדול עונו, ועליו ועל כיצוא בו נפסקה ההלכה (סימן כו סעיף א') כי הבא לפני ערכאות, אפילו אם דנים דיני ישראל [-היינו שהאיסור אינו תלוי בעיוות הדין על ידם], הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבנו עליו השלום.

וכפי שיתבאר להלן, כאשר אדם בא לערכאות כדי לגבות את חובו בכפייה, אזי מלבד בעצם הרמת היד בתורת משה שיש בעצם ההכרה ברשויות אלו ובסמכותם שאינה נשאבת מכה התורה הקדושה, יש בזה עוד עניינים הנוגעים לדין תורתנו הקדושה מצד הנהגתם בפועל בגביית החובות.

א. הליכה לערכאות כשאינו מפסיד ממון שלא כדין

עניינם של ההולכים לפני ערכאות שלהם, אף כאשר לא מדובר בהוצאת ממון, כבר נידון בין האחרונים. בעיר בלגראד, למשל, בשנת ה'ת"ז, אחד מאנשי ועד הקהילה היה בעל מדון ולאחר סכסוכים חוזרים ונשנים החליטו שאר אנשי הוועד להתעלם ממנו לחלוטין. הדבר חרה לו והוא עירב את הרשויות והגיש תביעות נגד אנשי הוועד וגרר את אחד מהם למשפט בפני הערכאות. עניינה של תביעה זו נידון בשו"ת פני משה (חלק ב סימן נז) שקבע שאף שלא נגרם הפסד ממון לאותו אדם מכל מקום התובע עבר על הלאו הבא מכלל עשה 'ואלה

עד לזרא, מה לו ולצרה הזו ומי יודע אם אלכסנדר לא ישלף כהרגלו משום מקום סיבה כלשהי לדחות את הפרעון עוד ועוד. די לו בכך שקיבל לידו שיק על הסכום כולו, מה גם שישנו בחשבון סכום 'סגור' עד לתענית אסתר. נראה שהענין מסודר.

אבל לא. בט"ז באדר הפקיד גמליאל את השיק לפירעון ובט"ז בו ניגש לבדוק את היתרה בחשבונו רק כדי לגלות שהיתרה לא תפחה ולו במאום, והשיק חזר בנימוק המתסכל של 'אין כיסוי מספיק'. הוא מיהר להתקשר לאלכסנדר, שכמובן לא ענה. למוד ניסיון, הוא לא בזבז זמן והתקשר ל'אבי הבן' וביקשו לומר לאלכסנדר שגמליאל מחפש אותו בדחיפות. זה הספיק, הוא קיבל טלפון בחזרה. נמרץ, קטע את מלמולי ההתנצלות וחצאי המשפטים הקבועים של אלכסנדר ורק ביקש לשמוע מה התכנית הלאה. אלכסנדר הבהיר שחלה אצלו תקלה טכנית וכבר ביום ראשון הקרוב יוכל להפקיד את השיק שנית.

הוא חיכה שבוע והפקיד את השיק. ושוב חזר הניגון. השיק חזר ומאותה סיבה. כעת הקדים אותו אלכסנדר והתקשר לספר כי חל עיכוב וכיום שלישי החשבון יקבל את הכיסוי המדובר. אין לו מושג איך זה קרה אבל הוא שוב האמין לו, ושב והפקיד את השיק. ולכן, כהשיק חזר שוב באין כיסוי, הוא התערער לחלוטין. יתכן, חשב, שאם אלכסנדר היה ניגש אליו ואומר ביושר שאין לו כסף, העניין היה נראה אחרת. הוא היה צועק עליו או לוקח אותו לדין תורה, אבל הערעור המוחלט של כל אמון בסיסי שהוא דביבוריו של העומד מולו המם אותו. הוא הגיע לתחושה של שבירת כלים.

כמעט 'על אוטומט' התקשר לעורך דינו להתייעץ אלו כלים עומדים לרשותו, אך מששמע הלה כי הוא מחזיק בידו שיק, ייתר את כל הדין. ההדרכה הייתה קצרה: "גש ללשכת ההוצאה לפועל, פגישה אחת לפתיחת תיק בעלות של שישים שקלים, הגשת בקשה לביצוע שטרות ושיקים המכונה 'טופס 205', והמצאת פלט ממוחשב של השיק. המחיר כאחוז ורבע מסך השיק, והלשכה תעשה את מלאכתה."

לא היה פשוט מזה, ולא הייתה פעולה מייצבת יותר במצבו המערער. כמו מתוך ערפול חושם, הוא ניגש ל'לשכת ההוצאה' הקרובה, מילא את הטופס המדובר וחתם עליו, שילם את העמלה ושב לביתו. לכן, כאשר כעבור שבועיים התקשר אליו אביו של אלכסנדר ובמקום להתנצל 'שטף' אותו בקול כאוב ושאל מי התיר לו להפוך ל'מוסר'. גמליאל עמד נדהם. הוא ניסה לדבר בנימוס ובעדינות כדרכו מאז ומעולם, והסביר לאביו של רוכש הדירה שעד עתה חסך ממנו את מסכת הייסורים שילמד אותו הבן יקר שלו, אבל כעת הוא מבין שיהיה לתועלת אם האבא יבין שאם בהדבקת כינויים עסקינן, הרי שבבנו ראויים שידבקו כינויים 'נעימים' לא-פחות. משנחשף

מ תברר שגם לאנשים יציבים ומבוססים, יראים ושלמים, שכבר חלפו עשורים מיום עמדם על דעתם ונדמה שדרכם סלולה להם במסילה העולה בית ק-ל, ישנן התנהגויות שעלולות לבלבל את דעתם ולו לשעה קלה ולגרום להם לפעול באופנים שלא היו עולים בדעתם, לו דעתם הייתה זו שמכתיבה את התנהלות הדברים באותן שעות של מתח-אכזבה-תסכול-בהלה.

וזה מה שקרה לר' גמליאל גמזו בבין-הזמנים שבסוף חודש ניסן תשפ"ג. בתחילת החורף של השנה הקודמת הוא החליט למכור את הדירה-להשקעה שהחזיק ברשותו מזה כמה שנים, ערך הדירה עלה יפה והיה בתמורה המקווה כדי לכסות את חובותיו מנישואי הילדים הקודמים שיחיו ולהיערך להמשך. הוא ידע שהאזור מבוקש מאד ופשוט תלה שלט על מרפסת הדירה, למכירה ללא תיווך.

עוד באותו שבוע הגיע אלכסנדר, צעיר נמרץ, ובדק את הדירה. היא ענתה על צרכי משפחתו המתרחבת והוא מיהר לסגור את העסקה. בו במקום שילם מקדמה על סך ארבע מאות וחמישים אלף שקלים ואת היתרה שילם בתשלומים, רוב ככל התשלומים הצריכו 'מדרף' קצר מצדו של ר' גמליאל, אבל בסופו של דבר העניינים תמיד הסתדרו. עד לחנוכה האחרון. בחנוכה אמור היה להיפרע התשלום האחרון בסך שבעים וחמשה אלף שקלים, סכום צנוע ביחס למחיר הדירה כולה, אך כמובן חשוב מאוד לבעליו. בזאת חנוכה התקשר אליו אלכסנדר וביקש לדחות את הפירעון עד פורים, כשבמקביל הוא מבקש שלא לדחות עוד את מועד כניסתו לדירה.

גמליאל נעתר לדחייה, אך התנה את קבלת הבקשה השנייה בכך שייחסך לו הפעם המרדף הלא-נעים אחרי התשלום. את זה הוא הציע לפתור בצורת שיק סחיר שיקבל לידיו ובו יתרת החוב נקוב לתאריך של יום הפורים. כך יוכל להפקידו מיד מבלי התרוצצויות או תחנונים מיותרים.

אלכסנדר, נמרץ כהרגלו, מיהר להסדיר את העניין, הוא שלף פנקס שיקים ורשם מיד שיק על סך שבעים וחמשה אלף השקלים עם התאריך 'ד' אדר ה'תשפ"ג'. הוא חתם בחתימתו המסתלטלת והאיר את פניו אל גמליאל, 'ליהודים תהיה אורה ושמחה'. הוא התחיל לספר על סכום כסף מסוים שכבר קיים בחשבוננו אך 'סגור' בדיוק עד ליום תענית אסתר, כך שהכל יתנהל על מי מנוחות בעז"ה, ובעודו מדבר מימש גמליאל את הבטחתו ומסר לידיו את מפתחות הדירה.

ערב פורים וגמליאל מתלבט אם להתקשר לאלכסנדר ולהזכיר את העובדה שהוא עומד להגיש את המחאתו לפירעון ביום הפורים. למען האמת, כבר לא היה לו כח נפשי לחייג את המספר המוכר

המשפטים אשר תשים פניהם, לפנים דווקא ולא לפני ערכאות.

ב. חיוב נידוי ליורד לדון בערכאות

הריב"ש (סימן קב) דן בעניינה של אשה שבעת אירוסיה דרש אביה וקיבל מאת הבעל במקביל לכתובה שבה היו כלולים כל ההתחייבויות הממוניות כלפיה, גם שטר התחייבות לפי חוקי המדינה (שנקרא 'צדאק') כדי שתוכל לגבות את המגיע לה בקלות בבוא העת אם יתעוררו בעיות. בינתיים מת האב, האשה נישאה וביום מן הימים הבהירה שבכוונתה להגיש את השטר לגבייה. הבעל הזכיר כי כשמסר את השטר לאביה התנה, עמו בפירוש שהשטר לא יימסר לגבייה אלא בשעה שתגיע לה כתובה וכדי להקל עליה לתבוע את כתובתה. והאשה בשלה. רבי עמרם בן מרואם מהעיר והראן הגיש את משפטים לפני הריב"ש, הריב"ש בתשובתו מתייחס גם לעצם הדין ודברים של הבעל מול האשה ומבאר את זכויותיה ואת הראיות שהבעל צריך להעמיד לדבריו. ובסוף דבריו מבאר שאם תלך האשה לקיים בפועל את שטר ההתחייבות המדובר בפני הערכאות, הרי שאם יד הקהילה היהודית במקום תקיפה על חברי הקהילה ואין אימת השופט מוטלת עליהם, יכולים לנדונה ולהחרימה כפי ראות עיני הדיינים וכן לנדות ולהחרים את כל המסיעים בידה.

הפני משה (שם ד"ה אברא) מסיק מדברי הריב"ש שבכל מקום שבו פונה יהודי לערכאות יש להחרימו ולנדונו. אך כתב דשמא יש לדחות שכל דברי הריב"ש דווקא משום שהאשה גבתה את ה'צדאק' שלא כדין תורה, אבל הגובה את מה שמגיע לו על פי דין תורה אפילו שעבר באיסור דלפניהם ולא לפני הערכאות אין מגדים ומחרימים אותו.

ג. גביית חיוב מבורר על ידי הערכאות

ואולם, מלמד הפני משה קצת זכות על חלק מן ההולכים לערכאות ואין מוחים בידם, שכאשר אינו יורד לדון לפנים אלא רק משתמש בהם כדי ליטול את שלו, יתכן שבזה לא נאמר חומר האיסור של הליכה לערכאות. שכן אינו מכיר בסמכותם או בצדקת דיניהם, אלא במציאות שידם תקיפה.

ומדבריו עולה שיש מקום לימוד זכות שעיקר איסור ההליכה לערכאות היינו בערכאות המצריכות שיפוט וחייפוש צדק, הכרעה וסברא, שבזה הוא מכיר בסמכותם. אבל בדבר שאין הכחשה בין בעלי הדין ורק רוצה להשתמש בכח הכפייה והשררה שידם תקיפה יש בזה קולא ואינו בכלל עיקר האיסור של הליכה לערכאות ואינו חייב נידוי.

הפני משה הביא את תשובת מהר"ם המובאת במרדכי (בבא קמא רמז קצה) על מקרה שבו הלך אחד, ר' אפרים, לערכאות כדי להכריח את חברו, ר' יואל, לעשות עמו כדין תורה, ומהר"ם פסק שיש להענישו למתחו על העמוד ולהלקותו או לקנוס אותו על שהלך בערכאות, אך לא כתב שיש לנדות ולהחרימו, ולכאורה מוכח שכאשר רק גובה את הראוי לו ע"פ דין תורה אין מגדים ומחרימים.

ואולם כתב שגדולי האחרונים לא סברו כן, והביא את דברי המבי"ט דלהלן שכתב שצריך נידוי, וכתב שאין הוכחה מדברי המרדכי שלא מגדים, כי יש לומר שמאחר ושם מדובר שהיורד לדון בערכאות תבע רק לקיים דין ישראל הרי שלא ייקר כלל את הערכאות, ואדרבה ייקר את דין ישראל, לכן לא מחרימים ומגדים אותו ומסתפקים בעונש אחר, קל יחסית, אך באופן שמייקר שם הערכאות וסמכותן, ודאי מחויבים להכותו מכה רבה בלשונות דרבנן.

המבי"ט (חלק ב סימן יג) דן בעניינה של תרעומת בכתב מצדו של אחד מחשובי עיר אחת באוטליאנוס [-איטליה] על אחר שמסר אותו לדין נכרים על מס שלא היה חייב והביא עליו עונש מעצר וגם בזיונות כאשר הובילו אותו כאחד הריקים ברחובות שכונת היהודים. כתב המבי"ט בתוך דבריו כי גם אם היה חייב לו סכום מוסכם לא היה לו רשות ללכת

לאומות, כי לא עשה לו התראה לשיאמר שלא היה ציית דינא, ומאחר שכן, הרי עבר המוסר לערכאות על 'לפניהם ולא לפני גויים' שנמצא שהוא מייקר שם הגויים ופורץ גדר של תורה וחייב נידוי גם כפי שכתב רב שרירא גאון על המבי"ט את חברו, עד שיפיים את המבוש. וסוף דבריו, שרבינו נוציה ורבה של פאדובה יחקרו את הסיפור, ואם ימצא כמו כתב המתלונן, ישפטו את המוסר לערכאות כאמור. נמצא שלדעתו לעולם אסור לילך בפני הערכאות, כל עוד שלא הובא הנידון בפני בית דין של ישראל והרשויה לתבוע בערכאות. ואפילו במקום שהחוב ידוע וברור ומוסכם ואינו מחוסר אלא גוביינא [-גבייה] אין ללכת לדון בפניהם והרי הוא בכלל עיקר האיסור ללכת לערכאות של גויים וחייב נידוי.

ד. ללכת לערכאות כשנראה שהחייב לא יבוא לב"ד

במהרש"ם (חלק א סימן פט, חלק ג סימן שה) עסק בדין חלוט לאחר ערעור, וכתב שמצא בכתבי הגה"ק בעל אשל אברהם ודעת קדושים מבוטשטש שעל מה שהנתבע מודה בו שחייב ואין עליו דין ודברים כלל ביניהם, מדינא אין צריך רשות בית דין כדי להגיש את הדבר לגבייה בערכאות משום שכעת אין כח בית דין יפה וזו האפשרות העומדת לרשותו לגבייה, אלא שממדת חסידות להודיע לבית דין והם יתנו לו תיכף רשות לגבות את חובו בערכאות. וכתב שכדאי הוא הגה"ק בעל דעת קדושים לסמוך על סברתו, כיון שבעוונותינו הרבים נעשה כהיתר לתבוע בערכאות. וכן הוא בספר כסף קדושים (סימן כו סעיף ב), ושם ביאר שההיתר הוא באופן שידוע באומדנא ברורה שהנתבע לא יקבל הוראת בית דין ישראל לשלם החוב.

וכבר נמצאנו כעין זה בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף חושן משפט סימן

שפח עב) שכתב: יראה דלא מחייבין למוסר אלא דוקא כשיש טענה לומר שהיה לו להקריבו למשפט בבית דין של ישראל, לפנים ולא לפני גויים, יראה אם הנמסר הוא איש אלם ומוחזק בכמה פעמים דלא ציית דינא, או אם יש לו ריב עם גדול העיר או החכם היושב על המשפט, שידע שלא יעמוד בדין לפני מי שקטן ממנו וגם הבית דין לא יתנו לו רשות להוליכו לערכאות של גויים איפשר דלא מחייב לשלם, וצ"ע.

ה. זהירות לקיים הדין שמסדרין לבעל חוב

אמנם בזמן הזה, כתב בשו"ת מהר"ש ענגיל (חלק ז סימן קלג אות ב) שגם לדברי המהרש"ם שנקט היתר דבר בפני הערכאות בדין שאינו דורש הכרעה ושיפוט, מכל מקום יודה שצריך לקחת רשות מבית דין בטרם יפנו לערכאות. נידון דבריו עוסק בהוצאה לפועל של שיק חתום, שאין לערער בדבר, אבל כיון שבזמננו מצוי שהנתבע אינו משלם שלא בשאט נפש אלא שאין בידו לשלם, ובדיני ישראל היו מאריכים לו מעט את הזמן ומוותרים לו להסדיר את התשלומים בצורה המתנה, קשה להתייר ללכת לערכאות שהם אינם מרחמים בדין ויכבידו עליו עול, ולכן קשה לסמוך ולקבל את ההיתר ללכת לערכאות להוצאה לפועל באופן גורף.

גם בשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן רסג) האריך בזמננו הלכה למעשה, אחרי שביאר שחומר עוון הפנייה לערכאות מתקיים בכל ערכאה שאינה שואבת את כוחה מדעת ודין תורה ולא רק בערכאות של עובדי עבודת אלילים, שכשהחוב ברור יתירו

לילך לערכאות רק כשברור להם שלא יסתרו על ידי ההוצאה לפועל את דיני הסידור לבעל חוב המבוארים בהלכה (סימן צו סעיף כג). עם זאת, בוודאי אין להקל ראש בהיתר זה, ונראה כי גם בעל שבט הלוי יודה שההיתר יינתן רק על ידי בית דין לאחר בחינת הדברים.

[ועיין שם שביאר שדין דיני הערכאות באופן עקרוני מתקיים גם בחוקי העירייה, כיון שאינה מחוקקת לפי דין תורה. ורק בחוקי עזר וכללי בנייה שהתקבלו כמנהג המדינה ולטובת התושבים באופן שאינם סותרים לדין תורה, אזי אם אי אפשר לפסוק הדבר בבית דין אפשר לפנות לעירייה ולהרשות להתנהג כפי מנהג המדינה, והרי כן היא המציאות שהעירייה כופה את מנהג המדינה ולא דנה ומכריעה בספקות שהתחדשו. אבל במקום שהעירייה כבר אישרה תוכנית בנייה וכיוצא בזה ובא אחד לערער בוועדת ערר שמחליטה ושופטת בין הצדדים, בזה ודאי עליהם להגיש משפטים בראשונה לפני בית דין של תורה, ורק אם אחד הצדדים אינו מקבל בשום אופן דעת תורה והצד השני יפסיד אם לא יפנה לוועדת הערר, בזה אין איסור הליכה לערכאות. וראו שם עוד שיתכן שבעיר בני ברק שבזמן הזה ראשי העיר בה הם יראים ותלמידי חכמים וקיבלו אותם רוב אנשי העיר, אפשר שדינם כשבעה טובי העיר שמעשיהם קיימים ואפשר שאין לערער על

נמצא לסיכום כי אין לפנות ללשכת הוצאה לפועל עבור גביית חוב בעלמא, ויש לפנות לבית הדין כדי שישקלו את הדין שלפניהם ויתנו רשות לפנות לרשויות ההוצאה לפועל. ובמקום שיש רשות מבית דין, רשאי לפנות ולגבות ולית לן בה משום לבא אל ביתו לעבוט עבוטו, וגם מצד דין סידור לבעל חוב בדרך כלל אין חשש בזמננו שמשאירים לאדם את רוב ככל חפציו

החלטותיהם בפני ועדת ערר חיצונית למוסדות העירייה].

גם כאשר מתירים לבצע גבייה באמצעות ההוצאה לפועל, חייבים לוודא מראש שלא ייפגעו זכויותיו של הנישום מדיני סדרי הגבייה המבוארים בשולחן ערוך (סימן צו סעיף כג), סדרים הכוללים ימי מכרז על חפציו ומתן אפשרות לנישום להביא מעות ולרכוש את החפצים שלו במחיר שבו רוצים להציעם למכירה. ואם אין מוודאים זאת ורשויות ההוצאה לפועל גובות מכל הבא ליד ושמים את ערך החפצים בחסר, נמצא שמסירת חפציו של הנישום בידם היא גזל גמור.

וכן כתב הגרי"י פישר בשו"ת אבן ישראל (חלק ח סימן צה) שמסירת שיקים להוצאה לפועל כרוכה באיסור גזל כאשר בגלל השומה בחסר גובים מהנישום יותר מכדי חיובו. וכן העיר הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות (חלק ג סימן תמב) שיש לוודא ולדקדק היטב שבמסירת חוב זה יגבו רק את חובו ולא יגבו יותר על ידי שישומו חפציו בחסר. [ודבר זה שייך לכאורה רק בהטלת עיקול על חשבון הבנק של הנישום בשיעור המדויק של החוב].

אמנם מצד עצם דין הסידור לבעל חוב, שמרוויחים לו זמן ומניחים לו מזון וכסות כשיעור המבואר בהלכה (סימן צו סעיף כג שם), בזמן הזה כמעט שאין שייך שיעברו על שיעור המינימום המבואר בהלכה, ובתנאי רמת החיים המקובלים ברוב המדינות לרוב בני אדם יש בית דירה לדור בו ומיטות ורהיטים ותכשיטים וכלי כסף וכדומה. ולכן באופן שיועדים שלא לוחצים את הנישום יותר מן

המבואר בהלכה, אין איסור מצד דין סידור לבעל חוב, להגיש את השיק לגבייה ברשות ההוצאה לפועל.

ולכן במקום שגובים רק מחשבון הבנק של הנישום בשיעור החוב המדויק וגם אין יורדים עמו לחייו עד שאין משאירים בידו אלא פחות מהסכום הראוי על פי דין, יכול בית הדין להתיר לתובע להגיש את השיק לפירעון בלשכת ההוצאה לפועל.

ו. האיסור להיכנס לביתו של לווה

עוד בעיה אפשרית ישנה בפנייה ההוצאה לפועל מצד כניסתם לגבות מטלטלים הנמצאים בתוך ברשות החייב, היא זו ששלחיה ההוצאה לפועל פועלים בשליחותו של הנושה ולגבי לצאת ידי שמים יש שליח גם לדבר עבירה, ובפרט כאשר השליחים הם שוגגים ואינם יודעים מהאיסור יש להיזהר ולדעת שכל פעולותיהם באופן הגבייה נעשות כפי המותר

ויגבו את החוב.

אך יש לדון שאין זה נכון. שהרי הנתבות דימה דין זה לדיני שמיטת כספים כדי להוכיח שמה ששמיטה אינה משמטת כהקפת החנות, אינו בכלל הלוואה. נמצא שאפשר להשתמש בכללי שמיטת כספים כדי להגדיר חובות מסוימים אם הם נידונים כהלוואה אם לאו, וכן נפסק בשו"ע (סימן צז סעיף יד) בהדיא שכאשר נזקף החוב של שכירות פועלים וכדו' נעשה כחוב הלוואה שאסור למשכן עליו, וכתב באורים (שם ס"ק לה) שיש ללמוד מהלכות שמיטת כספים מה נחשב כזקיפת מלוה.

ולכן במקרה שלפנינו, למרות ששורש סיבת החיוב נעוץ בתשלומי רכישת הדירה, מכל מקום ההארכה החוזרת ונשנית של מועד התשלום נחשבת לזקיפה במלווה, כלומר - ההתייחסות אל הסכום הזה אינה עוד כתשלום מחיר הדירה אלא מתייחסים כאילו שילם על הדירה ולווה את הכסף מאת המוכר. במצב כזה, בדיני שמיטת כספים, שביעית כן משמטת ככל מלווה רגיל [ואף שנחלקו הרא"ש (גיטין פרק ד סימן יז) והמרדכי (שבועות רמז תשפ) אם זקיפה במלווה ייינו קביעת זמן לפירעון או צבירת כמה חובות, מכל מקום גם המרדכי יודה שאם קבעו מועד לתשלום ואחר כך האריכו אותו, בשלב הזה הכסף הופך בוודאי להלוואה (וראה בעניין זה בכסף משנה, שמיטה ויובל, פרק ט הלכה ה)].

ועוד, שאף אם נאמר כמו שנקטו האחרונים (אמרי בינה גביית מלוה סימן ב סק"א)

שכשאינו מתכוון לשלם את מה שנתחייב הוא נחשב כגזול ומגזול לכו"ע מותר לתפוס, מכל מקום כאן לא שייך להתייחס לתשלום כאל ממון גזול, שלכל היותר יוכל המוכר להכריז על ביטול המקח ולקחת בחזרה את הקרקע שלו אך אינו נחשב גזול על המעות. מה גם שאכן אינו חפץ לגזול את מעותיו אלא לדחות את זמן התשלום מאחר שכעת דחוקה לו השעה, ואפשר שבמצב כזה אינו נחשב כלל גזול ועדיין זו הלוואה שיש בה את האיסור של 'לא תבא אל ביתו'. ובעיה זו עשויה להועמיד בספק את האפשרות לגבות את הכסף באמצעות הוצאה לפועל.

אבל באמת כל הדין האמור הוא רק לגבי כניסה לבית הנישום כדי ליטול ממנו משכון (וראה בעניין זה בקצות החושן סימן ד סק"א). אך ליכנס לביתו כדי ליטול בתורת גביית החוב, כתב השולחן ערוך (סימן צז סעיף טו) שיש מי שאומר שבזה לא נאמר האיסור כלל ושליח בית דין נכנס וגובה. וזו היא שיטת רבינו תם (מובא גם בנמוקי יוסף בבא מציעא טט. מדפי הרי"ף).

ולאור זאת, כיון שכניסת אנשי לשכת ההוצאה לפועל תהיה רק עבור גביית החוב, הגבייה באמצעות כשרה כדת וכדין.

ז. על פי מי נעשית שומת ההוצ"פ

אך הקצות החושן (סימן צז סק"ב) הקשה שלעולם אי אפשר לגבות באופן זה שלא בבית דין, כי השומא לגבייה היא מעשה בית דין ואין אדם רשאי לשום ולגבות לעצמו אפילו אם השומא שלו תהיה בדיוק כפי שביט דין פוסקים לשום, ונמצא

שהגבייה מנכסי החייב באמצעות ההוצאה לפועל תיעשה שלא כדין שיכול הנישום לטעון 'מי שם לך'. אמנם בגבייה של מעות אין חיסרון של 'מאן שם לך'. וברביב"ש (סימן שצו) כתב בדעת רבינו תם שיגבה את זכותו מהחייב ויבוא לבית דין שישומו לו, והו"ד בקצוה"ח (סימן שנט סק"ב) והקשה על יישובו, אבל האחרונים החזיקו ביישוב הריב"ש.

ועוד שמכל מקום בישועות ישראל (סימן ד טו"ס ק"ג) חולק בזה וכתב שבמקום פסידא לא שייכת הטענה 'מאן שם לך', וכן יש לדוק מדברי השואל ומשיב (תליתאה חלק א סימן שעא) שדן שם לגבי גניבה שהפרטים לא יודעים בבירור שאין לעשות דין לעצמו, ומתוך דבריו משמע שבאופן שתובע מחברו מעות ועלול להפסידן לא אומרים במקום פסידא 'מאן שם לך' אלא גובה גם בביתו כדי להימנע מהפסד ואחר כך ישומו, ואם יתברר שלקח יותר מהמגיע לו, ישיב. אלא שהיתר זה לא שייך כאשר ניתן לגבות על ידי בי"ד ישראל ואין הפסד בדבר.

אבל למעשה מאחר שפעמים הרבה אין ההוצאה לפועל שמה לפי ערך השיווי כראוי לפי דין תורה אלא כראות עיניהם, ודאי אין לגבות על ידי ההוצאה לפועל שלא ברשות בית דין, כך שיראה הדין מה שענינו ראות לגבי עצם שומת הגבייה.

נמצא לסיכום כי אין לפנות ללשכת הוצאה לפועל עבור גביית חוב בעלמא, ויש לפנות לבית הדין כדי שישקלו את הדין שלפניהם ויתנו רשות לפנות לרשויות ההוצאה לפועל. ובמקום שיש רשות מבית דין, רשאי לפנות ולגבות ולית לן בה משום לבא אל ביתו לעבט עבטו, וגם מצד דין סידור לבעל חוב בדרך כלל אין חשש בזמננו שמשאירים אדם את רוב ככל הפציו.

וזה דבר המשפט

- אסור לפנות לרשויות ההוצאה לפועל לגבות חוב מבורר ללא רשות בית דין. בגדר הדבר אם יש בכך משום הליכה לערכאות שלהם, מצאנו דיון בין הפוסקים ששקלו וטרו, ושורש הנידון תלוי בכוח שיש לאותה רשות, אם היא מבצעת בלבד או שיש להם כח שפיטה, אך בכל אופן הסכמת הפוסקים לחוש לרבר וללא לפנות ללא היתר בית דין.
- ויש סיבה נוספת שיש לזהר בעת פנייה כזאת, כדי שלא יעברו על תקנת סידור לבעל חוב כפי שתקנהו חז"ל, אם כי בזמננו הדבר פחות שכיח, כיון שלרובם יש כמה וכמה יותר ממה שתקנו חז"ל לבעל חוב להצטמצם בעת שמסדרים לו.
- במקרה שלפנינו המעות נידונות כהלוואה מאחר שזקפו במלווה, ואי אפשר לדונם כגזילה משום שאינו משלם את מחיר הדירה, כיון שמצד זה אפשר לדון לכל היותר מדין ביטול מקח ושוב אינו גזול על המעות, מה גם שאינו אומר שלא ישלם רק מדחרו על התשלומים. ולכן יש כאן האיסור לבא אל ביתו לעבט עבטו.
- ואולם קיימא לן שמותר לבא אל ביתו אם באים לגוביינא ולא למשכון. אך גם בזה יש סייגים מאחר שבאופן הנידון לפנינו הגוביינא לא תיעשה על פי שומת בית דין, וכתב הריב"ש שצריך לחזור לבית דין שישמו לו את הגבייה. ואף האחרונים החולקים וסוברים שבמקום פסידא מותר, היינו דווקא כאשר שר הפסד לגבות על ידי בית דין ישראל או בשליחות של בית שהם גובים להדיא שלא לפי ערך שווי החפצים הנגבים ושלא כדין תורה.
- ולכן לדינא נראה שאין לפנות לרשויות ההוצאה לפועל אלא אם קיבל רשות לכך מבית הדין שנותנים דעתם לשווי הגוביינא, ולתקנת הסידור לבעל חוב.

